

10. Дроздов О., Дроздова О. Актуальні питання права на вільне одержання інформації (за матеріалами практики Європейського Суду з прав людини) // *Право України*. – 2017. – № 2. – С. 153.

11. Закон України «*Основи законодавства України про охорону здоров'я*» від 19.11.1992 № 2801-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

12. Грін О.О. *Загальне медичне право. Навчальний посібник: Альбом схем*. О.О. Грін. – Ужгород: Вид-во «ФОП Сабов А.М.», 2017. – 208с.

УДК 347.62

Калаур І. Р.

*д.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного права і процесу
Тернопільський національний економічний університет*

Зайцева-Калаур І. В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
Тернопільський національний економічний університет*

СВОБОДА ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Людина як вільний індивід у демократичному суспільстві діє відповідно до своїх інтересів і мети, покладаючись тільки на власний вибір того чи іншого рішення. Конституційними гарантіями цієї свободи в Україні є статті 23 та 32 Основного Закону нашої держави, де задекларовано, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [1].

Одним із прикладів сучасного законодавчого втілення цих основоположних свобод людини у життя є ст. 51 Закону України [2] (*далі – ЗУ*) «*Основи законодавства України про охорону здоров'я*», відповідно до якої на прохання пацієнта відповідно до медико-біологічних і соціально-психологічних показань, які встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, йому може бути проведено шляхом медичного втручання в закладах охорони здоров'я зміну (корекцію) його статевої належності. Схожою за «духом свободи» є і частина 2 друга цієї статті, де зауважується, що особі, якій було здійснено зміну статевої належності, видається медичне свідоцтво, на підставі якого надалі вирішується питання про відповідні зміни в її правовому статусі.

Однак, такий «збідований» стан законодавчого регулювання подібних суспільних відносин залишив відкритими низку питань, які вкрай важливі для тенденцій розвитку сучасного сімейного законодавства України та судової практики у цій сфері. Першочергово, йдеться про гармонізацію

нормативного регулювання зміни (корекції) статевої належності та сімейного законодавства, яке є втіленням багатотисячолітніх національних традицій у розуміння природного права на шлюб, на сім'ю, на материнство та батьківство, на проживання та виховання у сім'ї. Цей процес є складним та багатограним, адже обумовлений потребою збалансувати з допомогою правового інструментарію свободу особи на статево належність та суспільні і сімейні цінностями, які домінують у сучасному суспільстві.

Міністерство охорони здоров'я України (далі – МОЗ України) намагалося вирішити це питання шляхом встановлення у наказі «Про удосконалення надання медичної допомоги особам, які потребують зміни (корекції) статевої належності» [3] (втратив чинність) переліку медико-біологічних та соціально-психологічних протипоказань для зміни (корекції) статевої належності. З поміж інших такими були визначені: вік до 18 років; наявність дітей віком до 18 років; перебування пацієнта у шлюбі на час розгляду Комісією його заяви.

Вказаний підзаконний акт як такий, що не відповідає правовим актам вищої юридичної сили було оскаржено до Окружного адміністративного суду міста Києва та заявлено вимогу скасувати п. 3 Медико-біологічних і соціально-психологічних показань для зміни (корекції) статевої належності, затверджених цим наказом. Постанову цієї судової інстанції від 19.01.2015 р. про задоволення адміністративного позову було скасовано постановою Київського апеляційного адміністративного суду від 30.06.2015 р, яка залишена без змін постановою Верховного Суду України від 14.03.2018 р. [4].

Слід зауважити, що протягом 2015 року до МОН України було подано декілька позовів в яких оскаржувалася вимога здійснення повної хірургічної корекції, яка фактично є стерилізацією. Національні суди задовольнили вказані вимоги та зазначили, що існуючі нормативно-правові акти не передбачають можливість у видачі пацієнту медичного свідоцтва про зміну (корекцію) статевої належності у випадку, якщо пацієнт не слідує взагалі або не повністю слідує всім рекомендаціям щодо хірургічного втручання, що не відповідає Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5].

Маючи на меті удосконалити процедуру зміни статі в Україні, МОН запропонувало громадськості обговорити проект наказу МОЗ України «Про встановлення медико-біологічних та соціально-психологічних показань для зміни (корекції) статевої належності та форми первинної облікової документації». У пояснювальній записці до проекту зазначалося, що транссексуалізм є рідкісною патологією статевої самосвідомості та особистісної ідентичності. На сьогодні в Україні передбачена обов'язкова хірургічна зміна (корекція) статевої належності як радикальний спосіб лікування транссексуалізму. Існуюча в Україні модель надання медичної допомоги особам з транссексуалізмом, викликала зауваження Комітету Міністрів Ради Європи у 2010 році де зазначено, що держави члени Ради Європи повинні переглянути своє законодавство для усунення вимог, що обтяжують визнання зміни статі особи. Комітет ООН з прав людини у звіті, який був оприлюднений в липні 2013 року, зазначив, що стурбований станом медичної допомоги особам з транссексуалізмом та застерігав проти обов'язкової примусової стерилізації осіб з транссексуалізмом [5].

На виконання плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, наведеного у додатку до розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1393-р «Про затвердження

плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року», наказом МОЗ України «Про встановлення медико-біологічних та соціально-психологічних показань для зміни (корекції) статевої належності та затвердження форми первинної облікової документації й інструкції щодо її заповнення» затверджено медико-біологічні та соціально-психологічні показання для зміни (корекції) статевої належності [6].

Розглянуті вище нормативно-праві акти безумовно скеровані на реалізацію особою права на гендерну ідентичність. Втім реалізація цього права не повинна порушувати гарантовані державою права і свободи інших фізичних осіб, першочергово тих, здійснення яких перебуває у залежності від зміни правового статусу трансгендера. З огляду на те, що шлюбом у нашій державі визнається сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану, необхідно перелік підстав визнання шлюбу недійсним розширити, визначивши у ст. 39 Сімейного кодексу України недійсним також шлюб, який зареєстрований з особою, що зміна стать. Водночас, вкрай важливим та складним є вирішенні у правовому полі питання проживання однією сім'єю трансгендерів та дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України 19.11.1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст.19.
3. Про удосконалення надання медичної допомоги особам, які потребують зміни (корекції) статевої належності: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 03.02.2011 № 60. // URL : http://old.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20110203_60.html
4. Постанова Верховного Суду України від 14.03.2018 р. № К/9901/1564/18. // URL : http://www.cct.com.ua/2018/14.03.2018_826_16044_14.htm
5. Проект наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про встановлення медико-біологічних та соціально-психологічних показань для зміни (корекції) статевої належності та затвердження форми первинної облікової документації». // URL : http://old.moz.gov.ua/ua/print/dn_20161003_0.html
6. Про встановлення медико-біологічних та соціально-психологічних показань для зміни (корекції) статевої належності та затвердження форми первинної облікової документації й інструкції щодо її заповнення: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05.10.2016 № 1041 р. // URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1589-16>